

LOONT PASSIE? EEN STUDIE NAAR DE SOCIO- ECONOMISCHE SITUATIE VAN CREATIEVE PROFESSIONALS

SAMENVATTING VAN DE BELANGRIJKSTE RESULTATEN

DOOR | **JESSY SIONGERS & MART WILLEKENS**

Vakgroep Sociologie UGent / Vakgroepen Sociologie en Pedagogische Wetenschappen VUB / Kenniscentrum Cultuuronderzoek

1. INLEIDING

Binnen de creatieve industrie staat creativiteit van de maker aan het begin van een waardeketen (Huws, 2010). Enkel via de toets van de maker of interpretatie van de uitvoerder kan er sprake zijn van een productieproces waarbinnen het creatieve eindproduct gevormd wordt. Kunstenaars en creatieve individuen vormen dan ook het kloppende hart van de creatieve sector. De creatieve sector onderscheidt zich echter ook sterk van de reguliere arbeidsmarkt, en creatieve professionals hebben doorgaans weinig gemeen met de typische loopbaantrajecten die we aantreffen in de reguliere industrie en dienstensector. Deze atypische situatie leidt tot een verhoogd risico op precariteit. Een zwakke onderhandelingspositie, in combinatie met kortetermijncontracten, onzekere statuten, geringe werkzekerheid, jobcombinaties, een moeilijke balans tussen werk en gezin zijn enkele van de vermeende bouwstenen van een preciaire context voor creatieve werkers.

Veel minder dan in het klassieke arbeidsmodel ligt het werk van de creatieve professional besloten in vaste structuren. Verschillende studies bevestigen het beeld van de kwetsbare, onderbetaalde, flexibele, maar ook veelzijdige arbeid van de creatieve professional (Abbing, 2008; Alper en Wassall, 2006; Menger, 2017; Throsby en Zednik, 2011). De flexibiliteit en autonomie die hiermee gepaard gaat, wordt door de betrokken actoren dan wel vaak als positief gezien, maar de prijs die hiervoor betaald dient te worden kan zwaar doorwegen.

Daarom is het van essentieel belang om de sociaal-economische omstandigheden waarin creatieve professionals werken en leven nauwlettend te monitoren en een diepgaand begrip te ontwikkelen van hun ervaringen en behoeften. Met de studies “*Loont Passie?*” wensten we deze inzichten te verwerven. In 2021 werd in het kader van deze reeks studies een ruime groep van creatieve professionals bevestigd. Dit onderzoek knoopte aan bij vorig onderzoek over de verloning en socio-economische situatie van creatieve professionals. In 2014 werden acteurs voor een eerste keer uitvoerig bevestigd over hun inkomens en sociaal-economische situatie (Siongers et al., 2014). Een bevestiging van een brede groep kunstenaars volgde in 2016 (*Loont passie?, 1e uitgebreide*

meting) (Siongers et al., 2016) en ten slotte werden ook architecten en designers in 2018 bevraagd (Siongers et al., 2018).

Met het onderzoek uit 2021 kon er voor de eerste keer binnen één onderzoek informatie gebundeld worden omtrent alle disciplines die onder het Vlaamse cultuurbeleid vallen, namelijk acteurs, muzikanten en componisten, (andere) podiumkunstenaars (dansers, choreografen,...), beeldend kunstenaars, literaire schrijvers, literaire vertalers en illustratoren, regisseurs en scenaristen, circusartiesten, architecten en ontwerpers. Dit gebeurde op twee manieren. Ten eerste werd, net als in voorgaande studies, een onlinesurvey uitgestuurd naar creatieve professionals. Zij werden daarbij gecontacteerd via diverse beheersvennootschappen, belangenorganisaties, beroepsorganisaties en steunpunten. In totaal namen 3.446 creatieve professionals deel aan het onderzoek. Daarnaast werden vier focusgroepen en een diepte-interview georganiseerd waaraan in totaal 29 personen met een divers profiel en uit verschillende disciplines deelnamen.

In deze bijdrage vatten we de belangrijkste resultaten samen. Daarbij is het belangrijk voor ogen te houden dat het onderzoek zich richtte op twee tijdsmomenten. Ten eerste voerden we een fijnmazige analyse uit naar de professionele situatie van creatieve professionals in het jaar 2019. De verwijzing naar 2019 is van belang omdat het een beeld verschaft van een periode die voorafgaat aan de COVID-19-pandemie. De socio-economische toestand in 2019 wordt op die manier een vergelijkingspunt voor de resultaten uit de vorige meting.

Begin 2020 bereikte het coronavirus het Europese continent. Weken van *lockdown* werden maanden en al die tijd bleef de cultuursector op slot, of moest ze met beperkte bezetting of digitaal verder. De artiest werd afgesneden van zijn/haar publiek om redenen van volksgezondheid. Dat iedereen gelijk is voor het virus kan dan wel een virologische waarheid bevatten, maar is sociologisch gezien een misvatting. De coronacrisis, zowel de virologische dreiging, als de maatregelen die ze pogen te bufferen, kunnen voor ongelijke uitkomsten zorgen. In het onderzoek richtten we ons ten tweede dus ook op de periode waarin de coronamaatregelen van kracht waren en onderzochten de impact van de coronamaatregelen op het werk en inkomen van creatieve professionals.

Alvorens we overgaan tot een bespreking van de belangrijkste resultaten, lichten we hieronder kort de gehanteerde methodologie toe.

2. DATAVERZAMELING

2.1. KWANTITATIEF LUIK

Creatieve professionals die in 2019 minstens de leeftijd van achttien bereikt hadden én die de Belgische nationaliteit hebben, of in België werken, vormden de doelgroep van deze studie. We richtten ons expliciet tot creatieve makers. Cultuurwerkers en andere ondersteunende functies werden bijgevolg niet bevestigd. We hanteerden dus zowel een afbakening naar nationaliteit of geografische context (Belgische nationaliteit, of in België werkend) als een leeftijdsafbakening (18 jaar en ouder in 2019) en richtten inhoudelijk de focus op 'professionele creatieve makers'. Tot deze professioneel creatieve makers rekenden we zowel de creatieve makers die inkomsten halen uit hun creatief werk, als personen die de ambitie hebben om in de toekomst inkomsten te vergaren uit hun creatief werk. In de uitnodiging tot deelname en de inleiding van de vragenlijst werd deze afbakening opgenomen. Daarnaast gaven we ook meer concreet aan welke beroepen we rekenden tot de creatieve professionals (zie hierboven voor deze lijst).

De dataverzameling werd online uitgevoerd, waardoor we de vragenlijst konden aanpassen aan het profiel van de respondenten. De creatieve professionals kregen zo, aan de hand van enkele interne filters, vragen en modules voorgelegd die waren afgestemd op hun profiel.

Nadeel van onlinebevestigingen, vormt de lagere responsgraad. Om een voldoende hoge respons te behalen, werd daarom nauw samengewerkt met organisaties uit de creatieve sector (belangenorganisaties, beroepsorganisaties, collectieve beheersvennootschappen, ondersteunende organisaties, ...) en werden de uitnodigingen verstuurd via hun mailprogramma's. Tevens werden mails gepersonaliseerd en werd door middel van de koppeling van mailgegevens aan unieke anonieme codes de mogelijkheid gecreëerd om non-respons op te volgen en om herinneringen te versturen naar personen die nog niet gereageerd hadden op de oproep tot deelname. De eerste uitnodigingen werden verstuurd in de laatste weken van juni 2021, de laatste op 10 augustus 2021. Na (doorgaans) twee herinneringsmails werd ook een bedankingsmail verstuurd met daarin ook de uitnodiging tot deelname aan één van de focusgroepen in het najaar (oktober 2021). De vragenlijst kon zowel in het Nederlands als in het Engels worden ingevuld.

3.897 personen vatten het invullen van de vragenlijst aan. We weerhielden voor de analyses echter enkel de respondenten die het algemene luik omtrent hun socio-demografisch profiel volledig hadden ingevuld en minstens de module over hun activiteiten en inkomsten hadden aangevat. Op die manier behielden we 3.446 respondenten. In tabel 1 worden de responscijfers weergegeven naargelang discipline. Omwille van het kleine aantal circusartiesten die de vragenlijst invulden, kunnen we over deze groep geen aparte uitspraken doen¹.

(1) Met zulke kleine aantallen (25 die de module begonnen) is het onmogelijk om statistisch significante uitspraken te doen over de groep apart. In de multivariate analyses werden ze opgeteld bij de podiumkunstenaars, omdat hun praktijk en positie heel wat gelijkenissen vertonen.

TABEL 1: RESPONS NAARGELANG DISCIPLINE

	Respons
Architecten	756
Muzikanten en componisten	583
Beeldend kunstenaars	543
Schrijvers, vertalers en illustratoren	480
Regisseurs en scenaristen	354
Acteurs	299
Ontwerpers	246
Podiumkunstenaars	160
Circusartiesten	25
Totaal	3.446

2.2. KWALITATIEF LUIK

Een enquête laat ons toe om de werksituatie en verloning van creatieve professionals in cijfers weer te geven, maar achter deze cijfers gaan vele persoonlijke verhalen schuil. Om deze naar boven te brengen, organiseerden we vier focusgroepen met verschillende types van creatieve professionals en een diepte-interview met een architect. De discussies die hier ontstonden, maken het mogelijk om verschillende situaties met elkaar te vergelijken, maar ook om terugkerende onderwerpen aan te duiden en deze in detail te bespreken.

3. RESULTATEN

3.1. SOCIO-DEMOGRAFISCH PROFIEL

Creatieve professionals zijn over het algemeen hoog opgeleid. Net als in de voorgaande bevraging stellen we vast dat binnen elke discipline minstens 80% van de respondenten een diploma hoger onderwijs op zak heeft. Met uitzondering van de hoger opgeleide schrijvers, vertalers en illustratoren heeft telkens meer dan de helft van deze hoger opgeleiden een diploma binnen de discipline waarin ze werkzaam zijn. Bij architecten is dit gezien de wettelijke verplichting om het beroep te mogen uitoefenen nagenoeg 100%, maar ook bij acteurs (73%), muzikanten (64%) en beeldend kunstenaars (68%) liggen deze percentages zeer hoog. Een professionele opleiding binnen de discipline is momenteel dus eerder de norm, wat wijst op een sterk geprofessionaliseerde sector.

TABEL 2: PERCENTAGE DAT EEN DIPLOMA HOGER ONDERWIJS BEHAALDE EN DAT EEN DIPLOMA BINNEN DE EIGEN DISCIPLINE BEHAALDE

	Hoger onderwijs	Diploma binnen eigen discipline	N
Architecten	99,9%	99,3%	756
Regisseurs en scenaristen	92,7%	54,0%	354
Schrijvers, vertalers en illustratoren	91,2%	22,7%	478
Ontwerpers	88,2%	59,1%	217
Beeldend kunstenaars	87,4%	67,7%	539
Acteurs	84,3%	73,1%	252
Podiumkunstenaars	82,5%	51,3%	160
Muzikanten en componisten	80,2%	64,4%	582
Totaal			3.414

Ook anno 2021 stellen we vast dat de genderbalans nog steeds overhelt naar de mannelijke zijde, uitgezonderd bij de acteurs en podiumkunstenaars. In deze twee laatste disciplines vinden we een groter aandeel vrouwen dan mannen terug (zeker bij de jongere generaties). De muzieksector kent met 75% mannen de meest ongelijke verdeling. Splits je de muzikanten uit naar genre, dan blijkt dat de verdeling bij de klassieke muzikanten minder scheef is, met 67% mannen onder de klassieke muzikanten en 86% mannen onder de niet-klassieke muzikanten. Ook hier zien we weinig verschuivingen ten opzichte van de voorgaande studies (enerzijds is het aandeel vrouwen significant gestegen bij de regisseurs en scenaristen, anderzijds is dit aandeel wat gedaald bij de beeldende kunsten).

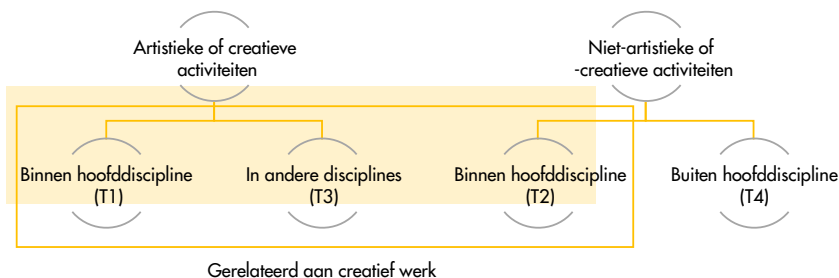
3.2. WERKSITUATIE

3.2.1. Type activiteiten

Het combineren van verschillende jobs en activiteiten binnen en buiten de eigen discipline, vormt in de bredere kunstwereld eerder regel dan uitzondering. In het onderzoek maken we het onderscheid tussen vier types van activiteiten:

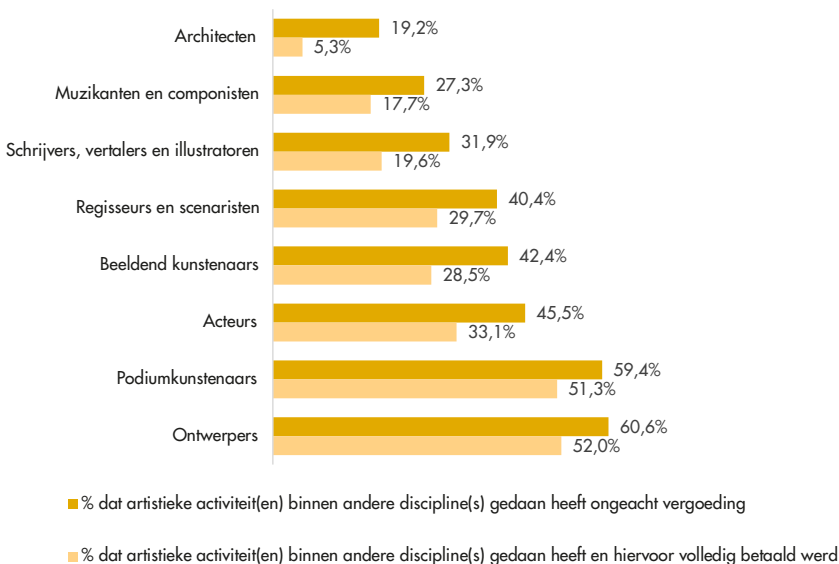
1. Artistieke/creatieve activiteiten binnen de hoofddiscipline (T1)
2. Activiteiten gerelateerd aan de hoofddiscipline maar die niet tot de kern van de artistieke of creatieve activiteiten behoren (bv. lesgeven, zakelijke aspecten, academisch onderzoek, creatieve therapie, technisch-artistiek werk,...) (T2)
3. Artistieke activiteiten binnen andere disciplines (bv. een scenarist die ook romans schrijft of een beeldend kunstenaar die ook illustraties of grafische vormgeving ontwerpt) (T3)
4. Overige niet-artistieke of niet-creatieve professionele activiteiten (T4)

FIGUUR 1: TYPOLOGIE ACTIVITEITEN

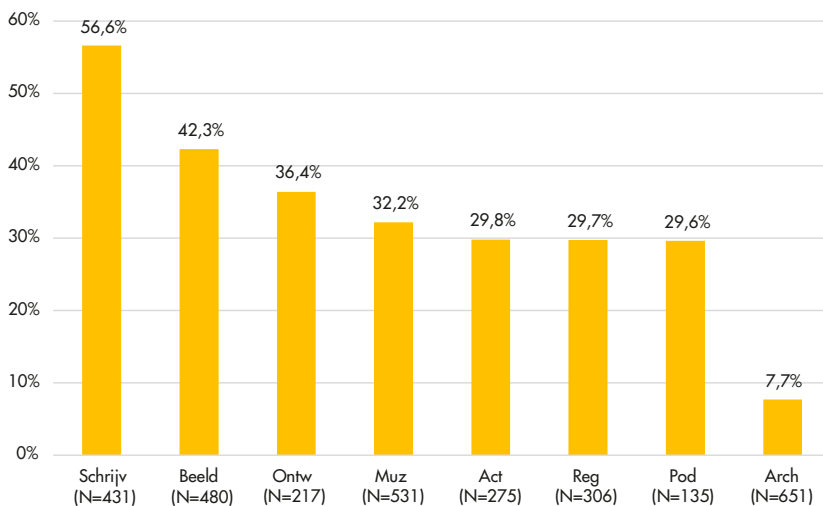
We bevroegen deze activiteiten en het al dan niet vergoeden van deze activiteiten voor het referentiejaar 2019. Type 1, 2 en 3 zijn gerelateerd aan het werk als creatieve professional. Type 1 zijn de kernactiviteiten als creatief professional, type 2 (T2) activiteiten zijn niet creatief van aard maar zijn rechtstreeks gerelateerd aan de kernactiviteit en type 3 activiteiten wijzen op multi- en interdisciplinair werk. Dit multi- en interdisciplinair werken (T3) vormt zeker geen uitzondering. Bij acteurs, beeldend kunstenaars, regisseurs en scenaristen verricht bijvoorbeeld meer dan 40% ook artistieke activiteiten binnen andere artistieke disciplines. Bij ontwerpers en andere podiumkunstenaars (bv. dansers) klimt dit percentage zelfs tot 60%.

FIGUUR 2: ARTISTIEKE/CREATIEVE ACTIVITEIT(EN) IN ANDERE DISCIPLINES NAARGELANG HOOFDDISCIPLINE: TOTALEN (N=3421)

Niet zelden worden de activiteiten als creatieve professional ook gecombineerd met andere jobs (T4, figuur 3), die niet creatief van aard zijn en geen band hebben met de kernactiviteiten van een creatief professional. Vaak gaat dit over een onderwijsopdracht (buiten de eigen discipline als creatief professional) of een aanvullende niet-artistieke job binnen de culturele sector (bv. bibliotheekmedewerker). Maar liefst 57% van de schrijvers heeft een andere job (T4), bij beeldend kunstenaars is dit 42% en bij ontwerpers 36%. Als we de podiumkunstenaars samennemen, heeft ongeveer 30% een type 4-job. Ook hier zien we weinig verschillen met de voorgaande surveys. Uit de kwalitatieve bevraging komt duidelijk naar voor dat jobcombinaties vooral worden gedaan uit financiële noodzaak en/of om wat stabiliteit te creëren, hoewel meerdere respondenten er ook op wijzen dat een job zoals lesgeven een verrijking kan bieden. Verder wordt er op gewezen dat het soms moeilijk is om deze combinaties vol te houden, omdat men steeds beschikbaar moet zijn voor creatieve opdrachten. Om die reden wordt er ook buiten de sector noodzakelijkerwijs vaak geopteerd voor flexibele statuten.

FIGUUR 3: PERCENTAGE CREATIEVE PROFESSIONALS DAT EEN ANDERE BETAALDE, NIET-ARTISTIEKE, JOB UITOEFENT

Slechts weinig creatieve professionals is het gegund hun arbeidstijd voor de volle 100% te richten op hun artistieke of creatieve kernactiviteiten. Enkel bij de architecten slaagt een meerderheid (66%) erin om de arbeidstijd zo goed als uitsluitend in te vullen met de kerntaken van architect. Bij alle andere disciplines is dit bij minder dan drie op de tien het geval. Wanneer we dit verruimen tot de activiteiten die gerelateerd zijn aan de creatieve opdracht (types 1, 2 en 3), is wel bij een groter aandeel de werktijd volledig hierbinnen te situeren, al geldt ook dat niet voor iedereen. Dit laatste is zeker het geval voor literaire schrijvers, literaire vertalers en illustratoren. Bij slechts 43% van hen is de volledige werktijd binnen deze drie types van werk te situeren.

TABEL 3: WERKTIJD BESTEED AAN ARTISTIEK WERK (ENKEL PERSONEN OP ACTIEVE LEEFTIJD, JONGER DAN 65 JAAR)

Discipline	% respondenten met werktijd volledig in type 1	% respondenten met werktijd volledig in types 1 + 2 + 3
Architecten	66,1%	93,7%
Regisseurs en scenaristen	28,9%	79,4%
Ontwerpers	19,0%	68,8%
Beeldend kunstenaars	15,1%	64,8%
Muzikanten en componisten	14,4%	73,7%
Schrijvers, vertalers en illustratoren	14,2%	42,7%
Acteurs	13,2%	78,0%
Podiumkunstenaars	4,8%	74,6%

3.2.2. Statuten

Betreffende het statuut van de creatieve professionals stellen we vast dat acteurs en podiumkunstenaars vaak actief zijn als werknemer, in loondienst, via een SBK of een ander interimkantoor. Zij werken zelden als zelfstandige (in hoofd- of bijberoep). Ongeveer één op vier acteurs en podiumkunstenaars vergaart ook inkomsten als bezoldigd bestuurder van een vzw. Dit beeld verandert wanneer we kijken naar de andere disciplines. 91% van de architecten werkt als zelfstandige in hoofdberoep en slecht 8% werkt als werknemer in loondienst. Ook bij ontwerpers helt de balans over naar het zelfstandige statuut: 52% werkt als zelfstandige in hoofdberoep tegenover 23% als werknemer in loondienst. Bij beeldend kunstenaars wordt er eveneens meer gewerkt als zelfstandige dan als werknemer, al zijn de verschillen hier minder groot. Schrijvers, vertalers en illustratoren tellen ook een groot aandeel zelfstandigen (in hoofd- en bijberoep), maar het opvallendste cijfer bij deze discipline betreft de grote groep die onder geen van deze statuten valt (23%). Dit is vooral toe te schrijven aan het grote aandeel gepensioneerde schrijvers in onze steekproef (20%). De verhoudingen bij muzikanten en componisten, alsook bij regisseurs en scenaristen zijn eerder in evenwicht. Ze werken vaak als werknemer, maar ook regelmatig als zelfstandige.

3.3. VERLONING

Artistieke vrijheid wordt hoog in het vaandel gedragen door creatieve professionals. Uit de kwalitatieve bevraging blijkt dat zij eigen artistiek of creatief werk echt als hun kerntaak zien en zij proberen dit werk zo goed mogelijk af te schermen van andere taken of commerciële opdrachten. De cijfers tonen ook aan dat de meeste creatieve professionals werk maken op eigen initiatief en onderzoek of prospecties uitvoeren om eigen werk te kunnen maken. Hoewel creatieve professionals dit meestal zien als hun kernactiviteit worden zij hier zelden volledig voor vergoed. Daar komt bij dat ook andere taken niet noodzakelijk tot een correcte vergoeding leiden. We geven een kort overzicht per discipline.

- Bij **beeldend kunstenaars** maakte in 2019 94% werk op eigen initiatief, maar bijna de helft ontving hiervoor geen vergoeding. Werk in opdracht is over het algemeen wel direct vergoed, maar minder dan de helft van alle beeldend kunstenaars doet werk in opdracht waar ze volledig voor vergoed worden. Wanneer er onderzoek of prospectie plaatsvindt, is dit in meer dan de helft van de gevallen zonder vergoeding. Zeer markant is dan ook dat 45% van de beeldend kunstenaars stelt dat ze voor bijna geen enkel uur dat ze aan hun creatieve activiteit besteden vergoed worden en slechts 17% krijgt voor meer dan de helft van deze uren een vergoeding. Daar komt nog eens bij dat de helft van de beeldende kunstenaars aangeeft dat de vergoedingen die ze krijgen niet correct zijn.
- Bij **regisseurs en scenaristen** slaagt slechts 18% erin om eigen werk te produceren en hier een volledige vergoeding voor te krijgen en nog eens 18% krijgt hier een gedeeltelijke vergoeding voor. Ook voor onderzoek en prospectie, dat door 82% wordt gedaan, wordt slechts 28% van de regisseurs en scenaristen volledig vergoed. De vergoedingen moeten dus vooral komen vanuit werk in opdracht, maar hier zien we dat slechts één op drie erin slaagt om opdrachten te krijgen die volledig vergoed worden. Twee derde van de regisseurs en scenaristen geeft dan ook aan dat ze niet voor al hun uren vergoed worden en bij 31% wordt zelfs minder dan de helft van de uren vergoed. Eén op vier geeft aan geen correcte vergoeding te ontvangen voor creatieve activiteiten.
- Bij **literaire schrijvers, literaire vertalers en illustratoren** slaagt 48% erin om werk te publiceren en hier een volledige vergoeding voor te krijgen (voor zelf geïnitieerd werk is dit 41%). Hiertegenover staat dat 25% werk op eigen initiatief maakt zonder vergoeding en 22% met een gedeeltelijke vergoeding. Slechts 14% van de schrijvers, vertalers en illustratoren geeft aan dat ze bijna alle uren besteed aan het schrijven vergoed krijgen. Ongeveer de helft van hen doet ook aan prospectie maar dit wordt zo goed als nooit vergoed. 28% van de schrijvers, vertalers en illustratoren geeft aan dat ze geen correcte vergoeding ontvangen voor hun artistieke activiteiten.
- Ook bij de **acteurs** zien we dat 63% werk maakt op eigen initiatief. Ongeveer de helft hiervan krijgt hiervoor geen vergoeding. 16% slaagt er wel in om een volledige vergoeding te krijgen voor eigen werk. Meer dan de helft doet onderzoek en prospectie en ook hier zien we dat dit in meer dan de helft van de gevallen helemaal niet vergoed wordt. Bij acteren is het uitvoeren van opdrachten uiteraard ook zeer belangrijk. Hier zien we dat bijna 80% meewerkt aan creaties in opdracht en 48% van alle acteurs doet dit met een volledige vergoeding. Daarnaast vormt ook stemmenwerk en acteren voor commerciële opdrachten voor velen een bron van inkomsten en dit gebeurt in de meeste gevallen wel tegen een volledige vergoeding. Bij acteurs geeft dan ook bijna de helft aan dat ze voor bijna alle gepresteerde uren vergoed worden. 13% van de acteurs stelt dat de vergoeding die ze krijgen voor artistiek werk niet correct zijn.
- Bij de **muzikanten en componisten** componeert, arrangeert of produceert 70% eigen muziek. Slechts 25% produceert eigen muziek waar een volledige vergoeding tegenover staat. 30% schrijft ook songteksten maar minder dan een kwart hiervan (7%) doet dit met een volledige vergoeding. De helft van de muzikanten en componisten heeft ook eigen studio-opnames gemaakt en 20% deed dit zonder vergoeding. Meer dan de helft van de muzikanten verricht sessiewerk en 35% doet dit met een volledige vergoeding. Optredens worden doorgaans ook volledig

vergoed: 71% heeft optredens gedaan in 2019 die volledig vergoed werden. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat muzikanten aangeven dat ze wel betaald worden voor de optredens, maar dat zelden een compensatie wordt geboden voor de uren die er in het repeteren worden gestoken. Bijna twee derde van de muzikanten en componisten geeft aan dat ze voor minder of net de helft van de gepresteerde uren vergoed worden. Eén op vier muzikanten geeft aan dat de vergoedingen die ze krijgen niet correct zijn.

- Ook bij de **andere podiumkunstenaars** zien we dat 85% bezig is met eigen producties, wat vaak niet (35%) of slechts gedeeltelijk (35%) vergoed wordt. 39% creëert in opdracht voor artistieke gezelschappen tegen volledige vergoeding, en 31% doet dit zonder een volledige vergoeding. 19% verricht verder betaalde opdrachten voor commerciële opdrachtgevers. Slechts 37% geeft aan voor bijna alle gepresteerde uren als podiumkunstenaar vergoed te worden en 17% geeft aan geen correcte vergoeding te krijgen voor het creatieve werk.
- Bij de **ontwerpers** maakt 75% werk op eigen initiatief (niet in opdracht) maar slechts 15% van de ontwerpers slaagt erin dit te doen met een volledige vergoeding. Van de ontwerpers verricht 77% wel opdrachten voor anderen met een volledige vergoeding en 10% doet dit met een gedeeltelijke vergoeding. Ook hier zien we dat het aantal uren dat men gratis moet werken vrij hoog wordt ingeschat. Slechts 39% van de ontwerpers geeft aan dat bijna alle uren vergoed worden en 35% geeft aan dat dit voor de helft of minder dan de helft van de gepresteerde uren het geval is. Als er een vergoeding is wordt deze wel als (eerder) correct ingeschat. Slechts 15% geeft aan niet correct vergoed te worden voor de artistieke activiteiten.
- Bij **architecten** komt het uitwerken van eigen creaties op eigen initiatief zelden voor. Werken in opdracht is hier de standaard en de kernactiviteiten worden ook meestal volledig vergoed. Toch geeft ook 40% van de architecten aan niet voor alle uren vergoed te worden en 23% geeft aan geen correcte vergoeding te hebben ontvangen.

Uit deze cijfers blijkt een duidelijke constante: het merendeel van de scheppende en uitvoerende kunstenaars investeert tijd in eigen creaties maar slechts een kleine groep slaagt erin om hier rechtstreeks en volledig voor vergoed te worden. Heel wat creatieve professionals worden voor deze creatiefase slechts gedeeltelijk of zelfs helemaal niet vergoed. Bij de uitvoerende kunstenaars wordt dit deels gecompenseerd door uitvoeringen die vaak wel tot een vergoeding leiden. Ook bij ontwerpers zien we dat het werken in opdracht een compensatie biedt. Bij beeldend kunstenaars komt werken in opdracht met een volledige vergoeding dan weer een stuk minder voor. Het meeste werk gebeurt hier gratis en als er een vergoeding is, dan is deze vaak niet in verhouding tot het aantal gepresteerde uren. Bij de schrijvers, vertalers en illustratoren komt zelf geïnitieerd werk tegen een volledige vergoeding het vaakst voor, maar ook bij hen is dit bij minder dan de helft het geval.

Occasionele en kleinschalige artistieke prestaties kunnen tevens vergoed worden via de Kleine Vergoedingsregel (KVR). We stellen in onze cijfers een daling van het gebruik van de KVR ten opzichte van de vorige meting vast, toch wordt er in de muziek- en podiumkunstensector nog veelvuldig gebruik van gemaakt (om en bij de helft van hen ontving in 2019 inkomsten via de KVR). Wanneer we kijken naar de exacte inkomsten uit de KVR, stellen we ook voor muzikanten en podiumkunstenaars vast

dat het percentage dat op jaarbasis meer dan 1.500 euro int uit KVR lager ligt in 2019 dan bij de vorige meting. Deze daling is wellicht deels te wijten zijn aan het groter aandeel gevestigde kunstenaars in de dataset², maar daarnaast werd sinds de voorgaande meting ook sterk gesensibiliseerd omtrent het gebruik van de KVR en vooral omtrent de nadelen die er aan verbonden zijn.

Creatieve professionals investeren ook tijd in de zakelijke kant, alsook in promotie en het zichtbaar maken van werk. Deze activiteiten worden meestal niet betaald maar zijn wel noodzakelijk als ondersteuning voor het artistieke werk. Uit het kwalitatieve deel komt naar voren dat creatieve professionals soms het gevoel hebben dat 'het ondernemerschap' aan hen wordt opgedrongen en dat dit te veel tijd in beslag neemt die niet meer naar de creatieve activiteit kan gaan. Zeker het op orde brengen van administratie die vaak zeer complex is en niet altijd afgestemd op hun specifieke situatie, leidt bij velen tot frustratie.

Bovendien verrichten creatieve professionals vaak aanvullende activiteiten binnen hun discipline (T2) die geen directe band hebben met het creatieproces. Lesgeven binnen de eigen discipline vormt hierbij de belangrijkste activiteit. Bij beeldende kunsten, ontwerpers, schrijvers, vertalers, illustratoren en scenaristen geeft ongeveer één op drie les tegen een volledige vergoeding. Bij acteurs is dit 38%, bij muzikanten loopt dit op tot 49% en bij andere podiumkunstenaars zelfs tot 62%. Ook hier horen we verschillende geluiden in de persoonlijke getuigenissen. Sommigen ervaren lesgeven als een verrijking: als lesgever kunnen ze bijvoorbeeld ook zelf hun vaardigheden blijven trainen en ontwikkelen of geïnspireerd raken door de leerlingen. Maar er wordt ook meermaals aangehaald dat dit niet altijd het geval is. Te rigide leersystemen worden daarbij vaak ervaren als een barrière, zeker wanneer er geen flexibiliteit wordt geboden wanneer de eigen creatieve activiteit hierom vraagt.

Hoewel er vaak veel tijd gaat naar de activiteiten die rechtstreeks verbonden zijn met de creatieve activiteit (T1), vormen de inkomsten die hieruit voortvloeien slechts een beperkt aandeel in het totale inkomen. Voor beeldend kunstenaars en auteurs ligt dit gemiddeld op ongeveer 30%, voor podiumkunstenaars rond de 40%, voor regisseurs en scenaristen is dit 54% en ook bij de ontwerpers is dit 55%. Heel anders is het gesteld bij de architecten, zij halen gemiddeld 93% van hun inkomsten uit activiteiten als architect. Deze situatie ligt volledig in lijn met de resultaten uit de voorgaande bevragingen.

(2) In 2021 namen meer gevestigde kunstenaars deel aan het onderzoek dan in de voorgaande bevragingen.

TABEL 4: VERDELING INKOMSTEN OVER INKOMSTENBRONNEN NAARGELANG DISCIPLINE (GEMIDDELDE PERCENTAGES)

	Act (N=159)	Pod (N=96)	Arch (N=484)	Beeld (N=325)	Schrijv (N=288)	Muz (N=304)	Reg (N=191)	Ontw (N=139)
Inkomsten uit artistieke/ creatieve hoofdactiviteiten als...	46,2%	42,3%	93,2%	32,6%	27,0%	39,9%	54,1%	55,4%
Inkomsten uit andere activiteiten als...	13,7%	20,7%	3,3%	19,3%	11,7%	25,1%	15,4%	10,0%
Inkomsten uit artistieke activiteiten binnen andere kunstvormen	3,1%	3,8%	0,3%	4,0%	3,0%	2,1%	4,8%	8,8%
Inkomsten uit ander werk	9,7%	6,4%	1,3%	20,8%	33,3%	13,1%	9,6%	15,2%
Werkloosheidsuitkering of leefloon	20,8%	20,7%	0,0%	9,7%	4,9%	8,5%	11,6%	4,6%
Pensioen	6,0%	3,2%	1,3%	10,1%	16,1%	7,8%	2,6%	3,3%
Ander vervangingsinkomen (bv. ziekte- of invaliditeits- uitkering)	0,7%	2,8%	0,5%	3,5%	4,0%	3,4%	2,0%	2,7%

Naast hun inkomsten uit (creatieve) activiteiten, halen creatieve professionals in België ook financiële middelen uit werkloosheidsuitkeringen of leeflonen. Dit aspect is van belang, omdat deze uitkeringen als een bron van inkomen kunnen fungeren tussen opdrachten door en eventueel als een buffer voor onbezoldigd werk. Het kunstenaarsstatuut³ dat voorziet in (o.a.) voordeelregels voor kunstenaars om toegang te krijgen tot een werkloosheidsuitkering (mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan) bleek hierin zeer belangrijk.

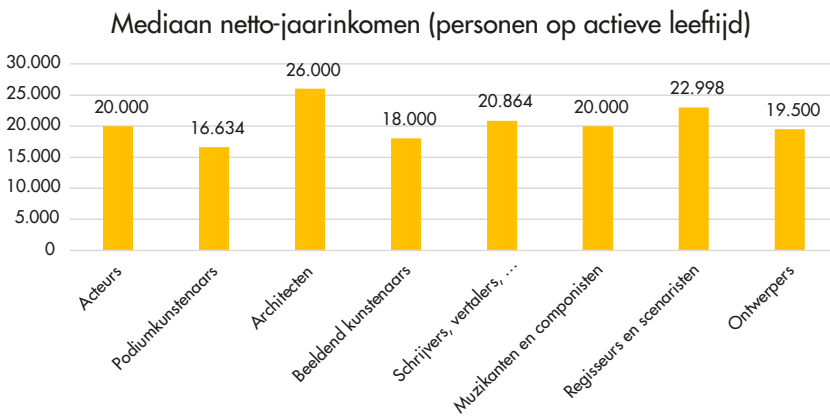
Opmerkelijk is dat gemiddeld 21% van de inkomsten van podiumkunstenaars en acteurs afkomstig is van werkloosheidsuitkeringen of leeflonen. Iets meer dan de helft van de acteurs en podiumkunstenaars maakte in 2019 gebruik van dergelijke uitkeringen. Niet toevallig zijn dit ook de artiesten die het meest van al toegang vinden tot het kunstenaarsstatuut. Bij de regisseurs en scenaristen, beeldend kunstenaars en muzikanten en componisten vormen werkloosheidsuitkeringen en leefloon respectievelijk gemiddeld 12%, 10% en 8,5% van de totale inkomsten. In 2019 ontving ongeveer 26% van de regisseurs en scenaristen, 19% van de beeldende kunstenaars en 23% van de muzikanten en componisten ten minste een deel van hun inkomsten in de vorm van een uitkering.

In onderstaande grafiek geven we het mediaan netto-jaarinkomen dat men heeft verdiend in 2019 (uit alle inkomstenbronnen samen). De cijfers variëren tussen

(3) De cijfers in dit onderzoek hebben betrekking op de periode voor de hervorming van het kunstenaarsstatuut.

de 16.000 en 26.000 euro (met architecten als uitschieter). Ondanks hun hogere opleidingsniveau blijkt uit de vergelijking met de Vlaamse bevolking dat creatieve professionals aanzienlijk minder verdienen dan de gemiddelde Vlaming.⁴ Bovendien is het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat het aandeel van inkomsten uit creatief werk in het totale inkomen relatief laag ligt. Met uitzondering van architecten bouwen creatieve professionals vooral inkomsten op uit andere jobs of aanliggende activiteiten op, al dan niet binnen de sector. Zowel in de focusgroepen als in de open vragen van de enquête wordt vaak benadrukt dat overleven uitsluitend op basis van creatief werk vrijwel onmogelijk is. Het merendeel van hun inkomsten moet vaak elders worden gegenereerd.

FIGUUR 4: MEDIAAN NETTO-JAARINKOMEN 2019 (€) VOOR ALLE CREATIEVE PROFESSIONALS OP ACTIEVE LEEFTIJD

Door het verschil in steekproeffrekking en de samenstelling van de dataset is het niet correct om de absolute inkomenscijfers te vergelijken met deze van de voorgaande metingen. Op basis van multivariate analyses kunnen we wel stellen dat de structurerende mechanismen gelijk zijn gebleven. Weinig verrassend daarbij is dat de inkomens gemiddeld hoger liggen bij oudere, meer gevestigde creatieve professionals en wanneer het artistiek werk gecombineerd wordt met ander werk (niet als creatieve professional). Ook werknemers die via aan SBK werken, verdienen significant minder. Daarnaast blijkt dat vrouwen nog steeds minder verdienen dan mannen in de cultuur- en creatieve sector, zelfs wanneer we controleren voor leeftijd, status en het professionele statuut.

3.4. BEROEPSKOSTEN

Verder dient ook gekeken te worden naar de kosten die gemaakt worden in functie van de creatieve activiteit. Zeker de beeldende kunstenaars en ontwerpers investeren

(4) Zie: <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/fiscale-inkomens#panel-12>

veel financiële middelen in hun activiteit, gemiddeld respectievelijk 9.832 en 8.236 euro in 2019. Voor beide groepen zijn de voornaamste kosten vergoedingen aan derden, productiekosten, huur of afbetaling van hun werkruimte en materiaal- en uitrustingskosten. Bij muzikanten en regisseurs en scenaristen is dit gemiddeld respectievelijk 5.020 en 4.565 euro. Naast vergoedingen aan derden vallen bij hen de opnamekosten op. Acteurs, podiumkunstenars en schrijvers, vertalers en illustratoren rapporteren de laagste beroepskosten. Bij de podiumkunstenars en acteurs zit dit gemiddeld rond de 3.000 euro en voor schrijvers en illustratoren is dit 2.179 euro. Voor hen zijn de vergoedingen aan derden de grootste kostenpost. Deze hoge kosten in vergelijking met de relatief beperkte inkomsten verklaren mee waarom creatieve professionals vaak moeilijk kunnen rondkomen met hun inkomsten uit creatief werk (zeker beeldende kunstenaars geven dit vaak aan in het kwalitatieve deel).

een compensatie kunnen bieden voor een lagere verloning en hogere kosten. Uit het kwantitatieve deel blijkt dat slechts een kleine groep effectief subsidies aanvraagt voor persoonlijke projecten. Schrijvers, regisseurs en scenaristen, en podiumkunstenars vragen het vaakst individuele subsidies aan. Van hen geeft ongeveer één op drie aan een subsidie aangevraagd te hebben. De kans op slagen ligt evenwel veel hoger bij schrijvers, regisseurs en scenaristen dan bij podiumkunstenars. Bij de eerstgenoemden slaagt één op vier erin om effectief een subsidie binnen te halen, bij de podiumkunstenars is dit slechts 12%. Bij muzikanten en acteurs vraagt slechts één op vijf een subsidie aan en de slaagkans is hier minder dan 50%. Bij ontwerpers en architecten zijn subsidies voor persoonlijke projecten minder gebruikelijk. Binnen de podiumkunsten en bij de regisseurs en scenaristen zien we wel dat iets meer dan de helft indirect wordt gesubsidieerd via de organisatie of het gezelschap waarvoor zij werken (bij andere podiumkunstenars is dit zelfs 73%).

Zeker schrijvers uiten vaak hun frustratie over de toekenning van deze subsidies. Deze zouden te vaak naar de gekende namen gaan en de selectie wordt als niet-transparant beoordeeld. Verder wordt er over de verschillende disciplines heen op gewezen dat subsidies, en zeker projectsubsidies, eigenlijk volledig worden gebruikt om projecten te verwezenlijken (vaak zelfs nog met eigen inbreng) waardoor ze niet gezien mogen worden als een bron van persoonlijke inkomsten. Het beeld dat creatieve professionals leven van subsidies wordt dan ook ontkracht in de getuigenissen uit het kwalitatieve deel.

3.5. ARBEIDSTEVREDENHEID

Creatieve professionals zijn zeer sterk intrinsiek gemotiveerd. Zo geeft 87% van de respondenten aan tevreden te zijn over de mate waarin het werk uitdagend en interessant is en wordt de mogelijkheid tot zelfontplooiing en persoonlijke ontwikkeling door 81% gewaardeerd. Deze hoge mate van intrinsieke jobtevredenheid kan gunstige jobcondities in de weg staan. De inhoudelijke voldoening die creatieve professionals halen uit hun werk kan hen motiveren om door te blijven gaan, zelfs als ze geconfronteerd worden met soms onzekere arbeidsomstandigheden. Ook in de vorige *Loont Passie*-studie werd dit al aangekaart.

Een opmerkelijke vaststelling die we ook al deden in de voorgaande studies, is de discrepantie tussen de intrinsieke en de extrinsieke arbeidstevredenheid: creatieve professionals zijn zeer tevreden over de inhoud van hun job maar weinig tevreden over de extrinsieke jobcondities (bv. verloning, werkzekerheid). In vergelijking met de voorgaande metingen is de extrinsieke tevredenheid wat gestegen, maar dit is wellicht vooral toe te schrijven aan het hoger aandeel gevestigde creatieve professionals in de huidige bevraging. De podiumkunstenaars, de beeldend kunstenaars en de ontwerpers zijn wel beduidend minder tevreden over hun toekomstperspectieven ten opzichte van de vorige bevraging. Ongetwijfeld speelt de COVID-19-pandemie hier een belangrijke rol in. Verder zien we dat creatieve professionals zeer tevreden zijn met de waardering die ze krijgen van het publiek (zeker binnen de podiumkunsten) maar slechts een minderheid van de respondenten is ook tevreden met de waardering die ze krijgen voor hun werk vanuit de bredere samenleving. Dit laatste komt ook zeer vaak terug in het kwalitatieve deel. Er is veel frustratie over de portrettering van kunstenaars als 'bedelaars of profiteurs', de maatschappelijke visie dat 'kunst enkel een hobby is' en 'dat zij er zelf voor kiezen' om in onzekere omstandigheden te leven. Deze maatschappelijke percepties zorgen ervoor dat zij zich niet geapprecieerd voelen in hun werk.

Ten slotte ervaren creatieve professionals vaak niet de ruimte om te onderhandelen en indien ze de ruimte krijgen, is men hier vaak niet tevreden over. Redenen die worden aangehaald voor deze moeilijke onderhandelingspositie zijn de lage budgetten die veel opdrachtgevers ter beschikking hebben, de logica dat bij projecten voor prestigieuze opdrachtgevers het gegenereerde symbolische kapitaal voldoende verloning biedt, de competitie met zowel andere professionele als amateurkunstenaars, het belang om een portfolio op te bouwen doorheen de carrière en, zoals hierboven aangehaald, de grote intrinsieke motivatie om bepaalde opdrachten toch aan te pakken ondanks het gebrek aan verloning.

3.6. IMPACT COVID-19-PANDEMIE

De enquête werd afgenomen in de zomer van 2021, te midden van de COVID-19-pandemie. Het onderzoek kon dus onmogelijk al de volledige impact van de crisis op de werk- en financiële situatie van creatieve professionals in kaart brengen. Desondanks bood dit onderzoek een unieke gelegenheid om een initiële meting uit te voeren naar de invloed van deze crisis op creatieve professionals. Door een uitgebreide reeks van beperkende maatregelen, was samen creëren en repeteren niet langer mogelijk en vielen publiekspresentaties weg. De impact van de crisis op het werk en leven van creatieve professionals was dan ook groot, al deden er zich duidelijk verschillen voor tussen de disciplines. Vooral de podiumkunsten (zowel de theater-, dans- als muzieksector) bleken zwaar getroffen, en dit ondanks de steunmaatregelen (zie volgende alinea). De beeldend kunstenaars, ontwerpers, regisseurs en scenaristen nemen een tussenpositie in en de schrijvers, vertalers en illustrators hebben wat minder impact van de pandemie ondervonden op hun werk als creatief professional. Architecten vormen de uitzondering, zij hebben zeer weinig professionele impact gekend en zijn er vaak zelfs financieel op vooruit gegaan. De grote financiële schokken vertaalden zich ook naar zorgen over de toekomst. Acteurs en podiumkunstenaars (gevolgd door muzikanten en componisten) maakten zich het meest zorgen over de toekomst.

Na de sluiting van de cultuursector werd een reeks aan steunmaatregelen in het leven geroepen die het verlies aan inkomsten moesten opvangen. Onze studie toont dat steunmaatregelen vooral zijn aangevraagd en ontvangen binnen de disciplines met een collectieve creatiepraktijk en live presentaties. Deze groep werd dan ook het hardst getroffen tijdens de crisis. In het merendeel van de gevallen ging het om premies zoals de culturele activiteitenpremie of vervangingsinkomens zoals het corona-overbruggingsrecht. Meer dan een derde vroeg zo'n premie of vervangingsinkomen aan en de overgrote meerderheid die ze aanvroeg, heeft ze ook ontvangen. Daarnaast werd gepolst in welke mate deze steunmaatregelen voldoende compensatie boden voor het geleden verlies. Bij de disciplines waar de meeste steun werd aangevraagd, werd vaker aangegeven dat de steun onvoldoende was. Dit valt te begrijpen wanneer we kijken naar de inschatting die creatieve professionals gaven over de mate waarin hun inkomsten in coronatijd wegvielen.

In een crisiscontext als deze bleek tevens hoe belangrijk het is te kunnen terugvallen op andere bronnen van inkomsten. Velen vielen terug op het inkomen van een partner of andere verwanten. Voor anderen bleek hun andere of een nieuwe extra job (al dan niet buiten de sector) van belang. Voor nog anderen vormde hun werkloosheidsvergoeding via het kunstenaarsstatuut een belangrijk vangnet bij het wegvallen van vergoedingen uit activiteiten.

Uit verdere analyses (architecten en ontwerpers werden in deze analyses niet opgenomen) blijkt dat, over de disciplines heen, bepaalde groepen de impact van corona sterker voelden dan andere.

Vaste werknemers bleken beter beschermd tegen inkomensverlies tijdens corona. Zelfstandigen, personen die contracten combineerden en personen die via SBK's tewerkgesteld waren, rapporteerden meer inkomensverlies. De personen die via SBK's werkten, maakten zich bovendien meer zorgen dat ze in de toekomst niet meer hetzelfde niveau van inkomsten zouden kunnen genereren, dat ze niet meer via de juiste contacten aan opdrachten zouden geraken en dat ze bepaalde projecten niet zouden kunnen afwerken. Ook uit het kwalitatieve deel bleek dat vooral de freelancers het hardst geraakt werden door de coronacrisis. Het gebrek aan werkzekerheid en sociale bescherming die eigen zijn aan dit soort contracten komt in een periode van crisis nog sterker tot uiting.

Vrouwen rapporteerden meer inkomensverlies dan mannen en zij maakten zich eveneens meer zorgen dat opdrachtgevers opdrachten zouden intrekken (wat deels te wijten is aan het groter aandeel vrouwen dat via SBK's werkt). Vrouwen vreesden ook het meest dat zij in de toekomst de sector zouden moeten verlaten.

Ook personen zonder een diploma hoger onderwijs rapporteerden vaker dat ze niet konden rondkomen tijdens de lockdown.

Ten slotte werd ook meer inkomensverlies aangegeven naarmate de creatieve professional een hogere leeftijd heeft. De hogere leeftijdsgroepen maakten zich ook meer zorgen dat opdrachtgevers opdrachten zouden intrekken.

We hoorden ook positieve verhalen over de lockdownperiode. Dit betrof bijvoorbeeld de beschikbare tijd om aan persoonlijke projecten te werken, om te repeteren en te schrijven. Echter, dat compenseerde niet het wegvallen van het publiek en andere verzuchtingen. Een vaak terugkerende verzuchting is het gebrek aan respect dat velen binnen de cultuursector hebben ervaren: volgens veel creatieve professionals vond de overheid het vanzelfsprekend dat zij in lockdown moesten gaan, zonder de sector zelf hierin te raadplegen. Bovendien uitten deelnemers in de focusgroepen vaak zorgen over de toekomst, omdat veel creatievelingen opmerken dat het publiek niet zo vlot de weg terugvindt naar voorstellingen of toonmomenten.

De meest gehoorde opmerking was dat de coronacrisis vooral een verergering was van de al bestaande situatie in de cultuursector. De precaire omstandigheden in de sector hebben cultuurwerkers getraind om flexibel om te gaan met periodes van onzekerheid, en velen hebben dit dan ook gedaan tijdens de lockdown. Bij aanwezigheid van een vzw werden noodfondsen aangesproken, er werden digitale methoden gezocht om door te werken (hoewel de ervaringen hier niet altijd even positief waren), er werden nog meer banen gecombineerd, en vaak werd er ook een beroep gedaan op het inkomen van familie of partner. Ondanks dat veel creatieve professionals aangeven zich zorgen te maken over de toekomst, valt het op hoe vanzelfsprekend zij het vinden om, ondanks alles, te blijven creëren.

BIBLIOGRAFIE

Abbing, H., *Why are artists poor?: The exceptional economy of the arts*. Amsterdam University Press, 2008.

Alper, N.O. en Wassall, G.H., Artists' careers and their labor markets. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 813-864, (2006).

Huws, U., Expression and expropriation: The dialectics of autonomy and control in creative labour. *Ephemera: Theory and Politics in Organization*, 2010.

Menger, P.-M., Contingent High-Skilled Work and Flexible Labor Markets. Creative Workers and Independent Contractors Cycling Between Employment and Unemployment. *Swiss Journal of Sociology*, 43(2), 2017.

Siongers, J., Van Steen, A. en Lievens, J., *Acteurs in de spotlight: Onderzoek naar de inkomens en de sociaaleconomische positie van professionele Vlaamse acteurs*. Gent: Onderzoeksgroep CuDOS – Vakgroep Sociologie, Universiteit Gent, 2014.

Siongers, J., Van Steen, A. en Lievens, J., *Loont passie? Een onderzoek naar de sociaaleconomische positie van professionele kunstenaars in Vlaanderen*. Gent: Onderzoeksgroep CuDOS – Vakgroep Sociologie, Universiteit Gent, 2016.

Siongers, J., Willekens, M., Pissens, L. en Lievens, J., *Wie heeft het gemaakt?* Gent: Onderzoeksgroep CuDOS – Vakgroep Sociologie, Universiteit Gent, 2018.

Throsby, D. en Zednik, A., Multiple job-holding and artistic careers: Some empirical evidence. *Cultural Trends*, 20(1), 9-24, 2011.

INHOUDSTAFEL

LOONT PASSIE? EEN STUDIE NAAR DE SOCIO-ECONOMISCHE SITUATIE VAN CREATIEVE PROFESSIONALS

1.	INLEIDING	549
2.	DATAVERZAMELING	551
2.1.	KWANTITATIEF LUIK	551
2.2.	KWALITATIEF LUIK	552
3.	RESULTATEN	552
3.1.	SOCIO-DEMOGRAFISCH PROFIEL	552
3.2.	WERKSITUATIE	553
3.3.	VERLONING	556
3.4.	BEROEPSKOSTEN	561
3.5.	ARBEIDSTEVREDENHEID	562
3.6.	IMPACT COVID-19-PANDEMIE	563
	BIBLIOGRAFIE	566